

THORSBRO

PORTEN TIL BYERNES VAND

MULIGHEDSPLAN FOR THORSBRO VANDVÆRK

- Pumpestation og filter. I version 10. april 2022
- Højdebeholder.
- Trykledning.
- Gravitationsledning.
- Grænse for vandindvindingsområde.
- Vandrejsningskurver, ækvidistance 2 m.

0 5 10 15 20 km

INDHOLD

Om mulighedsplanen

Mulighedsplanen nedenfor er tredje og sidste del af den kortlægning og analyse af Thorsbro Vandværks historie og bevaringsværdier, som Lequist, arkitekturet og PlanScape i 2021-22 har udført for Ishøj Kommune.

Mulighedsplanen sammenfatter områdets bevaringsværdier og peger på muligheder for, hvordan det i de kommende år kan transformeres til en ny anvendelse til glæde for Ishøj og med respekt for stedets historie.

Mulighedsplanen rummer derfor en sammenfatning af områdets bevaringsværdier, diskuterer aktørbilledet omkring stedet og peger på en række konkrete idéer og kilder til inspiration for det kommende arbejde. Endelig peger mulighedsplanen på en proces for, hvordan disse ideer kan afklares og realiseres.

Indhold

- Thorsbros bærende fortællinger
- De bevaringsværdige steder og deres sårbarheder og potentialer
- Forandringspres og omverden
- Mulighedskatalog
- Næste skridt - bud på en proces
- Tids-Rum Skema (plakat)

Alle rettigheder forbeholdes

© 2022 LEQUIST, arkitekturet og PlanScape

Udarbejdet for Ishøj Kommune af LEQUIST, arkitekturet og PlanScape

Billeder: Luftfotos og historiske fotos primært fra Thorsbro Vandværks Museumsforening (TVM) og Københavns Vandforsynings årsbøger og lign. Inspirationsfotos fra internettet. Fotos iøvrigt: © Lequist, arkitekturet og PlanScape med mindre andet er angivet.

Kort: © arkitekturet, GST

THORSBRO. DE BÆRENDE FORTÆLLINGER

Thorsbro Vandværk og landskabet omkring det med dets kildepladser rummer en lang række kulturhistoriske, arkitektoniske og landskabsmæssige værdier.

I dette afsnit sammenfattes kort de bevaringsværdier, som mulighedsplanen særligt ser potentialer i at udnytte fremover.

Det er netop disse værdier, der er de bærende for stedets historie og samtidig de værdier, der rummer potentialer for fremtiden.

En central del af Ishøjs historie

Indvindingen af rent drikkevand til Hovedstaden har siden århundredeskiftet haft en stor indflydelse på Ishøjs historie og er blevet et gennemgående udviklingstræk for kommunen.

Københavns vand

København har siden slutningen af 1800-tallet været helt anviset til at blive forsynet med vand udefra og særligt fra områderne på Vestegnen.

Fra 1875 og frem til 1916 erhvervede København store landområder omkring byen gennem opkøb. Områderne skulle dels sikre, at byen kunne komme af med sin latrin, men frem for alt sikre opkøbene områder med frisk grundvand til byen. Dette gjaldt eksempelvis omkring Ishøj og Thorslunde.

Indlemmelserne af Valby, Brønshøj og Sundbyerne 1901 og 1902 samt indførelsen af vandklosetsystemet medførte en stærk stigning i vandforbruget.

Thorsbro Vandværk

For at skaffe tilstrækkelige mængder vand blev nødvendigt at inddrage de righoldige kilder ved Thorsbro i Lille Vejleådal i nærheden af Thorslunde. I 1905–09 opførtes vandværket ved Thorsbro, hvorfra der blev afgivet vand dels til Søndermarksbassinet, senere til en højdebeholder på Brønshøj bakke. Via to udhuggede tunneller under havnen leverede man samtidig vand til industrierne og boligerne på Amager.

Gennem de næste mange år flød vandet fra kilderne omkring Thorsbro og videre til København. Kvaliteten blev løbende forbedret med

nye filterteknikker på vandværket. Tilsvarende blev pumperne omlagt til strøm, men vandværkets funktion er helt frem til idag forblevet stort set uændret. Op gennem 1970'erne og særligt fra midten af 1980'erne kom der en langt større bevidsthed omkring drikkevand som en knap ressource.

Betydning for landskabet

Den nye vandindvinding ændrede vandforholdene. De naturlige kilder forsvandt, og mølledammene og sluserne blev nedlagt. Forandringen var mærkbar, og det sås bl.a. i de aftaler Vandforsyningselskabet indgik om brøndgravninger og vandlevering til de omkringliggende jordejere, hvis brønde tørrede ud. Landskabet omkring Thorsbro er stadigvæk et åbent marklandskab, der fortsat er beskyttet af hensyn til drikkevandsforekomsterne.

Betydning for kommunen

Vandinteresserne har medført begrænsninger på Ishøjs muligheder for byudvikling. Det kan stadig aflæses i kommunens tæt befolkede østlige del og åbne og tyndtbefolkede vestlige del.

Vandværket ved Thorsbro var samtidig én af de få større virksomheder i Ishøj i mellemkrigsårene. Til trods for, at der var relativt få arbejdere på vandværket, blev de 100 nye ingeniører og faglærte arbejdere en afgørende faktor i lille samfund med få hundrede indbyggere. Byen fik tilført en ny arbejderelite med vandværkets indtog og udbygning.

Vandværket i Thorsbro har således op gennem historien haft en betydelig indflydelse på Ishøjs udvikling og er en central del af kommunens historie.

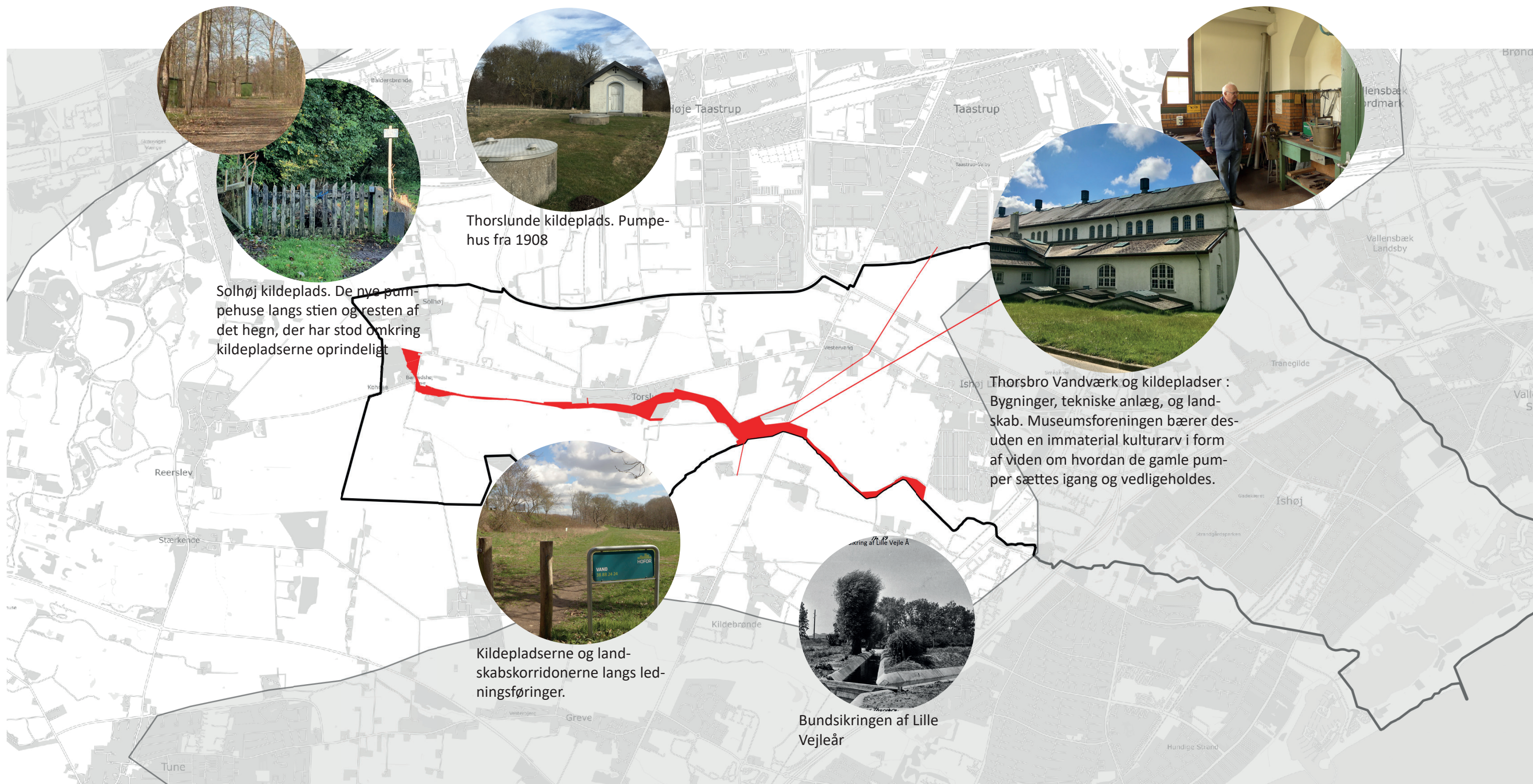
Et vigtigt kulturspor i flere skalaer

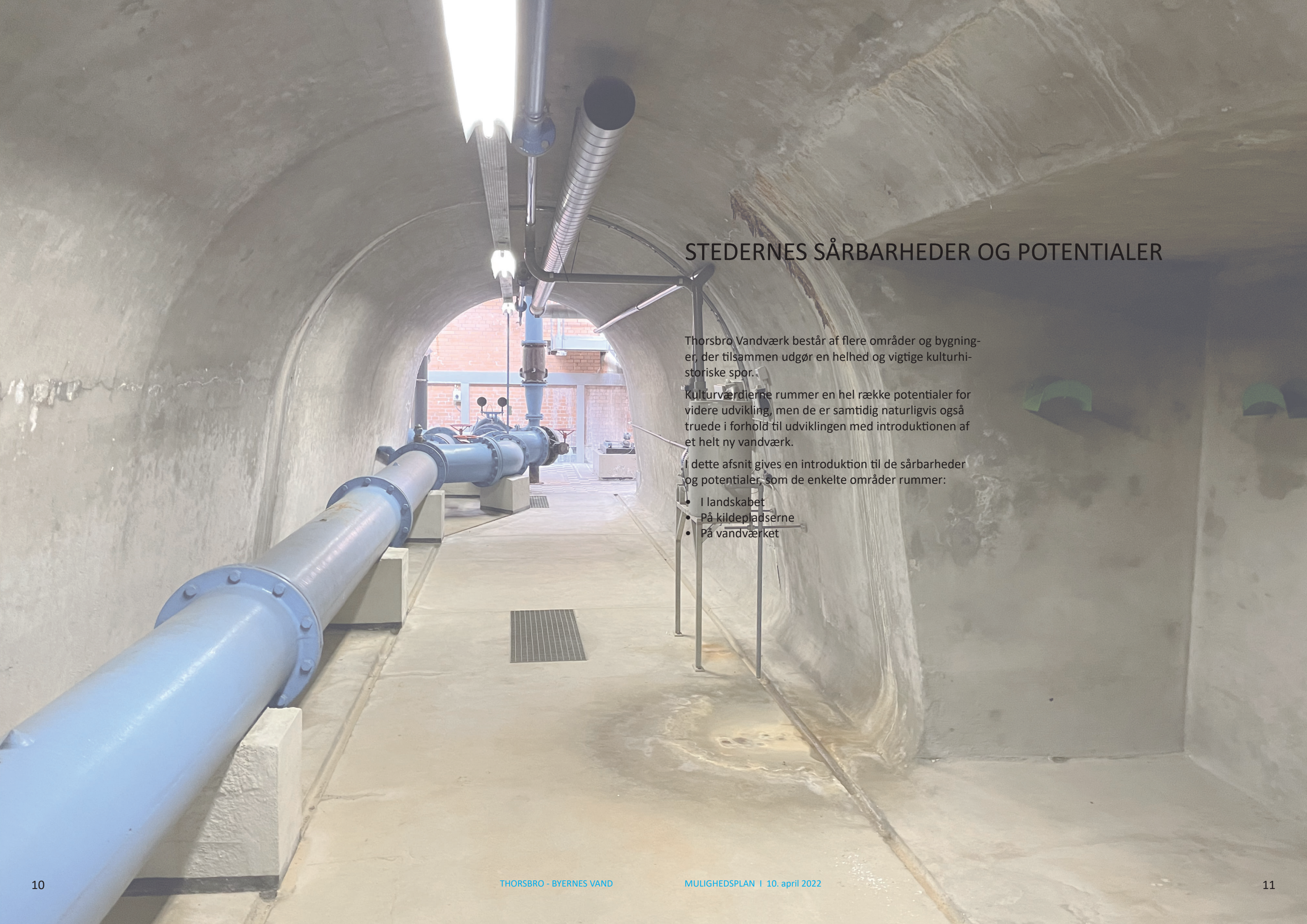
Det er en historie, der stadig er meget synlig i Ishøj. Dels står det velbevarede Thorsbro Vandværk som et unikt vidnesbyrd, men særligt set i sammenhæng med de bevarede kildepladser i landskabet forstår man for alvor omfanget af vandindvindingens betydning for Ishøj.

TIDSPERIODE / TEMA MATRICE

PERIODE	KONTEKST			TEMA		
	Hovedstaden	Københavns Vand	Ishøj Kommune	Landskab	Arkitektur	Teknik
Før 1909 Vand til de lokale	København tager form	Vand fra søerne	Ishøj bliver kommune	Geologi og godlandskabet	Københavns Vandforsyning køber mark	Undersøgelsesboringer
1909-1923 Vandværket oprettes	Byen breder sig	Vand fra Ishøj	Landkommunen	Landskabet ændrer sig	Det første Thorsbro	Dieseldrevet vandværk
1924-1948 Bedre vand	Mod forstæderne	Vand fra oplandet	Arbejderkommunen	Landskabet ændrer sig	Filterbygningen	Itling i hus og hurtig filtrering
1949-1984 Nye indvindingsområder	Fingerplanen	Vand i Fingerplanen	Ishøj i Fingerplanen	Det beskyttede landskab	Nye pumpehuse	Kildepladser og pumpestationer
1985-2022 Det elektriske værk	Metropolen	HOFOR	Ishøj i metropolen	Fokus på miljø	Nye bygninger	Thorsbro elektrificeres
Efter 2023 Blødt vand	Klimabyen	Det bæredygtige vand	Ishøj i Loop City	Fremtidens landskab	Fremtidens vandværk	Palletmetoden

	HOVEDSTADEN	KØBENHAVNS VAND	VANDVÆRKET I ISHØJ	LANDSKABET	BYGVERKERNE	VANDTEKNIKKEN
FØR 1909 Vand til de lokale						
1909-1923 Vandværket oprettes						
1924-1948 Bedre vand						
1949-1984 Nye indvindingsområder						
1985-2022 Det elektriske værk						
EFTER 2023 Blødt vand						

STEDERNES SÅRBARHEDER OG POTENTIALER

Thorsbro Vandværk består af flere områder og bygninger, der tilsammen udgør en helhed og vigtige kulturhistoriske spor.

Kulturværdierne rummer en hel række potentialer for videre udvikling, men de er samtidig naturligvis også truede i forhold til udviklingen med introduktionen af et helt ny vandværk.

I dette afsnit gives en introduktion til de sårbarheder og potentialer, som de enkelte områder rummer:

- I landskabet
- På kildepladserne
- På vandværket

Sårbarheder og potentialer | Landskabet og den store skala

Thorsbro vandværk og indvindingen langs Thorsbro ledningen har været med til at præge Ishøjs historie gennem mange år. Dels har vandværket været en stor arbejdsplads med bevidste og fagligt engagerede arbejdere, og dels har hensynet til Ishøjs drikkevandsressourcer lagt beslag på store dele af kommunens areal.

Vandindvindingen har været bestemmende for landskabets udvikling i hele hovedstadsregionen og ikke mindst i Ishøj kommune. Kortlægningen af Thorsbros historie viser således tydeligt, at vandværket siden dets opstart i 1908-09 har hængt uløseligt sammen med landskab og mennesker i Ishøj, og at stedets historie bør ses og formidles i et bredt lokalt og regionalt perspektiv.

Bærende bevaringsværdier

De bærende bevaringsværdier ligger altså ikke kun i selve vandværket og kildepladsernes pumpehuse og landskabselementer. Thorsbro i den store skala, altså også det regulerede indvindingslandskab, ledningssystemet og de matrikulære forhold, der rækker ud over kommunegrænsen og ender i København, besidder en høj bevaringsværdi som en vigtig fortælling om både drikkevandsforsyningen og om hvordan Ishøj har udviklet sig i tæt symbiose med hovedstaden.

Sårbarheder

Bevaring af Thorsbro i den store skala er sårbar i det øjeblik historien bliver glemt. De store landskabstræk, der går på tværs af kommunegrænser og som tidligere blev udpeget af amtet, skal idag erkendes og beskyttes af de

enkelte kommuner. Ledningssystemer og matrikelstrukturen er ikke umiddelbart synlige og heller ikke bevaringsværdigt i traditionel forstand. Deres kulturarvsværdi er derfor nem at overset: gamle ledninger, der ofte var teknologiske landvindinger, fornyes, ledningsføringer og matrikler ændres efter hvad der er praktisk eller billigst og de gamle strukturer bliver ikke dokumenteret. Den største aktuelle sårbarhed er måske naturgenopretningen, som truer bevaringen af de bundsikrede åer og lukningen af kildepladser, der over tid vil få dele og nuancer af historien om vandindvindingens udstrækning til at forsvinde.

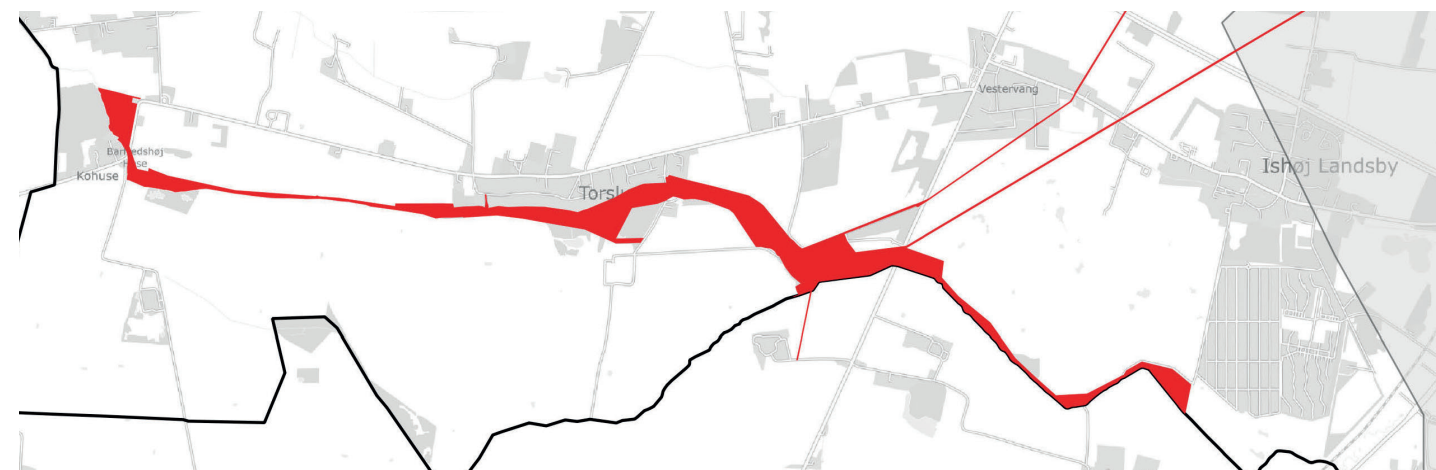
Potentialer

Sammenhængen med København, historisk, fysisk og administrativt omkring vandindvindingen er et af de store potentialer for Thorsbro. Ledningsføringer er også linjer, man kan følge og udvikle en fælles historie om, det er måske nye stiforbindelser. De små matrikelstykker langs ledningsføringer, betyder at mange lodsejer har direkte interesse i ledningsføringer; de er anledning til en snak når ledningerne skiftes. Det store landskab, der er friholdt af hensyn til drikkevandet, har rekreative potentialer og deres fortsatte bevaring og beskyttelse er en positiv fortælling at arbejde sammen om på tværs af kommunerne. Thorsbro som del af noget større, betyder at Thorsbro er del af andres historie og dermed også et sted, de har interesse i at besøge.

T.h. øverste: Thorsbro ledningens matrikler i Ishøj kommune.

T.h. i midten: Den bundsikrede Lille Vejleå i skovstykke syd for Torslunde landsby

T.h. nederst: Godslandskabet vest for Thorsbro Vandværk

Sårbarheder og potentialer | Solhøj, Torslunde og Thorsbro kildepladser

Fire af Thorsbro ledningens kildepladser ligger i Ishøj kommune: Solhøj (den mest vandrige), Torslunde (en af de ældste og med et bevaret pumpehus fra 1908), Thorsbro kildeplads (der også kaldes kildeplads eller hævert A, B, C, D og E (nogle af dem er nedlagt) og Ishøj kildeplads.

Bærende bevaringsværdier

På kildepladserne i Ishøj langs Lille Vejleå er fortsat synlige elementer fra Thorsbro Vandværks etablering. Således ses på Solhøj Kildeplads, som er en af de ældste og den vandrigeste kildeplads i HOFOR' netværk, fortsat spor efter de gamle hævertledninger. Det er svagt markerede grøfter, og det oprindelig stisystem mellem brønde og vakumanlægspladsen, samt rester af det hegn, der engang omkransede hele kildepladsen. I Thorslunde ses den ældst bevarede samlebrønds- og pumpebygning, og her starter bundsikring af Lille -Vejleå med beton. Kildepladserne tæt omkring Thorsbro Vandværk er fortsat aktiv. Her vidner betonbrønde samt slæde stier om gamle og nye boringer placeringer. Der er stadigvæk æble- og nøddetræer i det, der engang var vandværkets frugtplantager. På Ishøj Kildeplads er det kun nyere brønde.

Sårbarheder

Kildepladserne i drift, er under konstant forandring, gamle brønde nedlægges og nye etableres, jord flyttes og gamle funktionsudtømte bygninger fjernes. De resterende synlige elementer fra de gamle hævertlednings grøfter bliver anvendt til opfyld af overskudsjord, frugttræer og arealer heromkring gror til og forfalder, sti systemer, forsvinder i takt med at

vandboringer flyttes, og bygninger nedrives.

Potentialer

Kildepladserne ligger som perler på en snor, med et næsten gennemgående stisystem fra vest mod øst langs Lille Vejleå. Det giver en unik mulighed for at fornemme Kildepladsernes store udstrækning i kommune. Det er oplagt at berette om vandindvindning påvirkninger af landskabet, som før anlæggelsen af værket var en vandrig å, med flere vandmøller, stemmeværker og vådområder, i dag er det opfyldte arealer. Bundsikringen vidner om datidens forureningsbekæmpelse, og dermed sikring af drikkevandet mod fækalier fra mennesker og dyr, som ellers normalt blev ledt til å systemerne.

Så længe de resterende synlige elementer fra værkets etablering bevares, vil der kunne berettes om udviklingen på kildepladserne fra de blev etableret i 1906-09 og frem til i dag, herunder grundvandsikring ved forureningsbekæmpelse, dels ved bundsikring, dels ved etablering af et beskyttet kulturlandskab omkring kildepladserne. Den næsten gennemgående trampesti fra vest mod øst, giver en unik mulighed for en indføring i vandværkets udstrækning, udvikling og påvirkning af Ishøj kommune.

T.h. øverste: Kildepladserne ved Thorsbro, Solhøj kildeplads, Torslunde kildeplads

T.h. i midten: Den gamle hævertgrøft på Solhøj kildeplads med en af de gamle betontrapper

T.h. nederst: Et gammelt Adgang-forbudt-skilt og resten af det plankeværk ved Solhøj kildeplads, der engang omkransede alle kildepladserne.

Thorsbro Vandværk består af en række forskellige bygværk, tekniske anlæg, tekniske installationer og kunstigt formet landskab herunder også de tidligere tjenesteboliger. Vandværket samler og behandler vandet fra kildepladserne og sender det videre til forbrugerne.

Bærende bevaringsværdier

Thorsbro Vandværk rummer, som det eneste i HOFOR' netværk, en unik fortælling om vandværkers udvikling fra omkring 1900, hvor de første vandværker udenfor København anlægges, til de helt nye vandværker, der tages i brug i 2023. Langs vandværksgrunde er den gamle allé, der fører fra landvejen ned til Vandværket og funktionærboliger, bevaret. Interne veje, stier og landskabselementer forbinder de nye og de unikke fredede bygninger fra 1908, som var HOFOR' fremmeste og første dieseldrevne vandværk. Her er gamle funktionsduelige dieselmaskiner fra 1934, værktøj, mandskabsfaciliteter, og duften af værksted bevaret. Overfor ligger Danmarks første åbne hurtigfilter, den gule Iltnings- og Filterbygning og det lille nyere maskinhus med eldrevne pumper fra 1985. HOFOR' første in situ støbte underjordiske rentvandsreservoir, gamle målerbygværker, slambassin og -bede. Alle anlæg ligger på én og samme matrikel, selv det nye Vandværk, der i 2023 skal overtage alle funktionerne fra de gamle bygninger og tekniske anlæg, er der blevet plads til.

Sårbarheder

Den kulturhistoriske integritet, vil ved fjernelse af funktionsudtømte bygninger og anlæg, blive reduceret markant, og Danmark vil miste den sidste mulighed for, på ét sted, at kunne

berette om vandværkernes udvikling gennem 125 år. Vedligeholdelse af funktionsudtømte bygninger, er ikke en del af HOFOR' "mandat" og derfor nedrives disse normalt og de fredede bygninger lider under manglende vedligeholdelse. Thorsbro museumsforeningens Venner, der sikrer, at dieselmaskinerne fortsat kan starte, har begrænsede ressourcer, og mandskabet ældes og viden forsvinder.

Potentialer

Der ligger på Thorsbro Vandværk en bemærkelsesværdig mulighed for at vise og berette om Vandværkernes bygningsmæssige, tekniske- og personalemæssige udvikling, én kulturhistorisk synlig fortælling og sansning samlet ét sted, om menneskets vigtigste ressource: drikkevand. Med få skridt føres man 125 år gennem tiden, i naturskønne omgivelser mellem rummelige bygninger og anlæg med høj autenticitet, fortællerværdi og en fælles integritet.

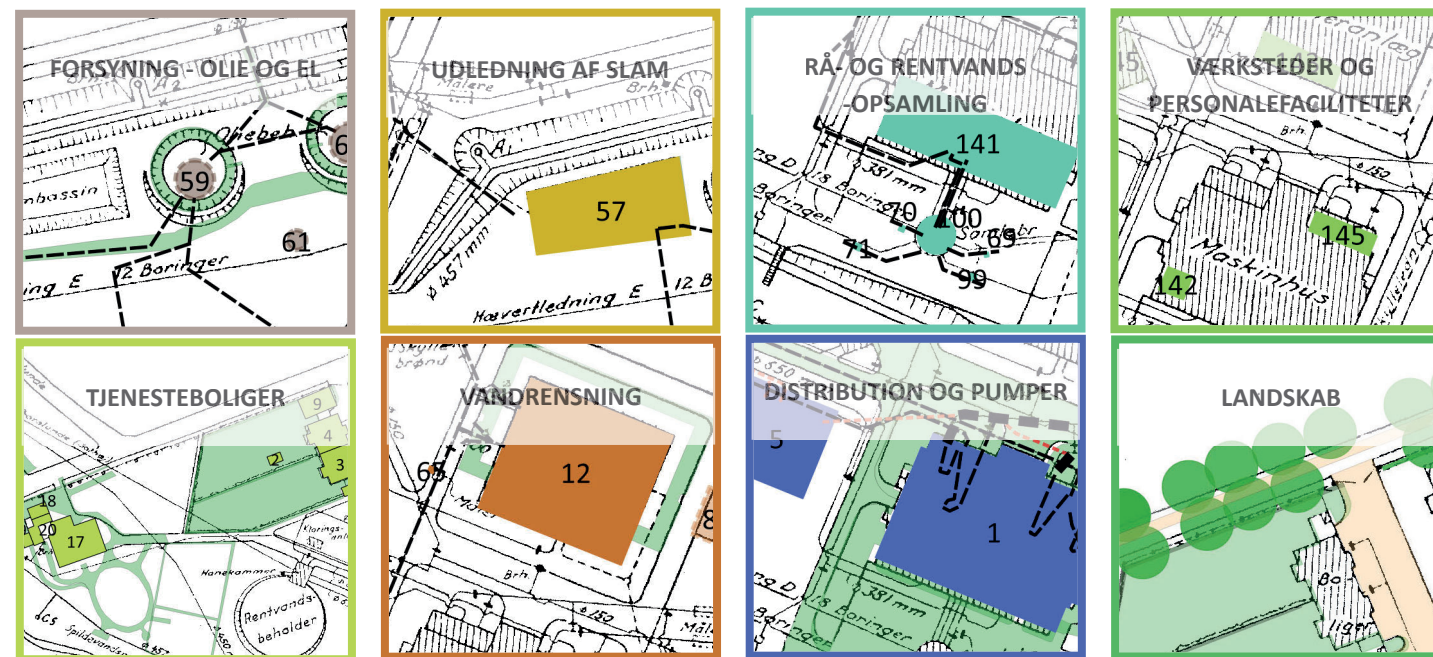
De rummelige bygninger kan indeholde mange forskellige aktiviteter, udover museumsaktivitet, der kan berette om den bygningsmæssige og tekniske udvikling samt medarbejdernes hverdag og HOFOR' udvikling i et større perspektiv, kan de danne rammen om koncerter (pumpehuset i København), udstillinger, møder, og Iltnings- og filterbygning kunne danne rammen om de lidt mere utraditionelle aktiviteter, der involverer høje og/eller vandfyldte rum eller torveaktiviteter, basarer osv.

Med ildsjælene, midlerne og organisation, kan udfordringer vendes til muligheder, og en unik kulturhistorie får mulighed for bevaring, til nutidige og kommende generationers forbløffelse.

T.h. øverste: Bygninger og anlæg på Thorsbro Vandværk farvelagt efter funktion

T.h. i midten: Slambassin, Filterbygningen og nedgnagen til rentvandsreservoirret med en af tjenesteboligerne i baggrunden.

T.h. nederst: Det fredede maskinhus, længst væk: hanekammerbygningen. T. h. ses et hjørne af Filterbygningen.

FORANDRINGSPRES OG OMVERDEN

Thorsbro Vandværk undergår i disse år en række omfattende forandringer. Forandringerne skaber både sårbarheder og nye muligheder for stedets bevaringsværdier og i forhold til de potentialer, som området rummer for Ishøj Kommune.

I de følgende afsnit findes en omverdensanalyse for Thorsbro. Analysen omfatter en kortlægning af de vigtigste aktører og deres positioner. Samtidig findes en oversigt over de gældende planforhold og interesser i området. Endelig sættes Thorsbro ind i en bredere formidlingsmæssig ramme med fokus på eksisterende museer indenfor samme tema.

Thorsbro i den eksisterende planlægning

Området ved Thorsbro Vandværk og ved kildepladserne er omfattet af flere hensyn i den aktuelle planlægning, hvilket naturligvis har en indflydelse på mulighederne for udvikling af området til nye formål.

Særligt naturinteresserne i området er store, med udpegninger som naturbeskyttelsesområde og som økologisk forbindelse langs Lille Vejleå. Tilsvarende er området syd for vandværket omfattet af en naturfredning.

De åbne områder af godslandskabet mod vest og syd er udlagt som særlig værdifuld landbrugsområde, hvilket også er hovedtemaet for den meget store udpegning af landskabet mod vest som værdifuldt kulturmiljø. Denne udpegning fremhæver netop det uspolerede godslandskab med de store vidder, mens det omfatter - men kun kort omtaler - betydningen af Thorsbro Vandværk i denne sammenhæng. Det noteres her kun ganske kort, at Thorsbro indgår i udpegningen, men ikke at en væsentlig del af landskabets bevaring netop skyldes drikkevandsinteresserne.

Endeligt er der naturligvis drikkevandsinteresserne i området mod syd og vest, som sikrer det mod bestemte anvendelser - herunder mod byudvikling. Området er dog også tænkt at forblive i landzone.

Der er mod nord og vest for vandværket og dets indvindingsområder vedtaget en reservation til en ny transportkorridor, som senere kan aktiveres.

Området umiddelbart omkring vandværket er

omfattet af en lokalplan fra 2018, som regulerer områdets omdannelse i forbindelse med opførelsen af nye vandværksbygninger. Lokalplanen beskytter naturligvis de fredede bygninger og tilgodeser i et vist omfang udpegningen af området som værdifuldt kulturmiljø. Lokalplanen giver dog visse muligheder for udvikling, herunder for kulturel virksomhed i det omfang, det er foreneligt med vandværksdriften.

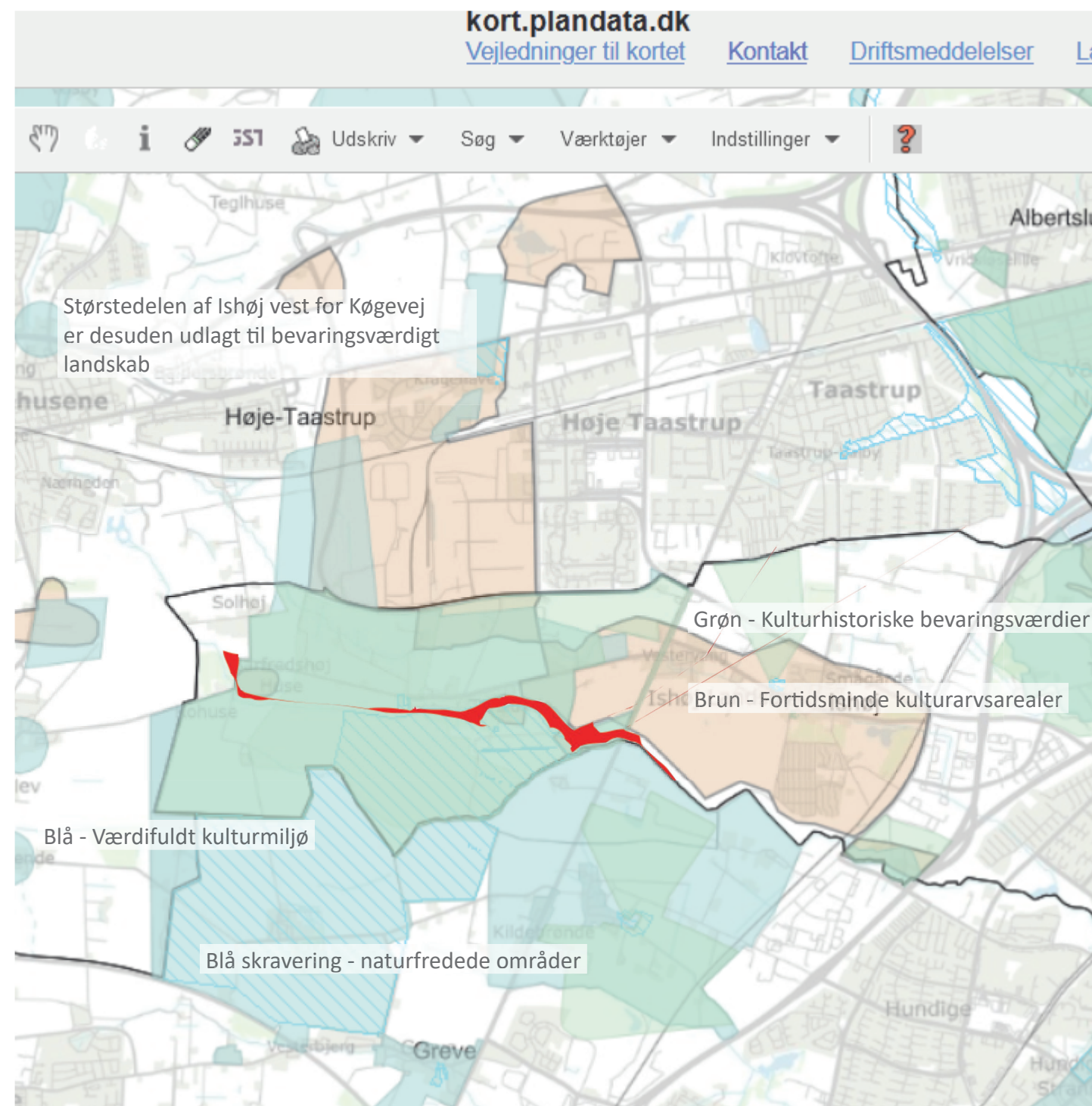
Interesser i Thorsbro

Der er således en række umiddelbart modstridende interesser i området, hvor afvejning mellem natur-, landskabs- og forskellige erhvervsinteresser vil skulle forenes. Det er dog et generelt forhold omkring interesserne, at de fokuserer på at fastholde vandværkets omgivelser som ubebyggede landområder, herunder områdets status som en grøn kile i Fingerplanen.

Særligt forholdet til naturhensynene, som blandt andet kommer til udtryk i tanker om en reetablering af naturen i og omkring Lille Vejleå, står i kontrast til interesserne omkring at bevare det kulturlandskab, som Thorsbro Vandværk med dets kildepladser har skabt. Her vil der i givet fald skulle foretages en afstemning, hvis kulturlandskabet skal fastholdes. Dette kunne blandt andet ske ved en afstemning af den eksisterende afgrænsning og begrundelse for udpegningen som bevaringsværdigt kulturmiljø.

Planinteresserne i området er vidt forskellige, men de synes ikke at være uforenelige.

Kortet til højre er en udskift fra plandata.dk med nogle af de områder, der er udpeget og beskyttet af hensyn til kultur eller natur. Thorsbro ledningens arealer er vist med rødt. Områderne dækker tilsammen det meste af det fine landskab i Ishøj vest for Køgevejen. De overlappende områder viser, at der er både stærke naturinteresser og stærke kulturinteresser.

Aktørlandskabet

Der er en lang række aktører omkring udviklingen af Thorsbro Vandværk. Herunder findes en række myndighedsaktører, der som ejere eller forvaltende myndigheder på forskellige områder er engagerede i stedet. Endvidere findes en række organisationer, der har en primært faglig interesse. Aktørerne har således forskellige interesser og indflydelse, som udspringer af deres formelle relationer til stedet og dets udvikling.

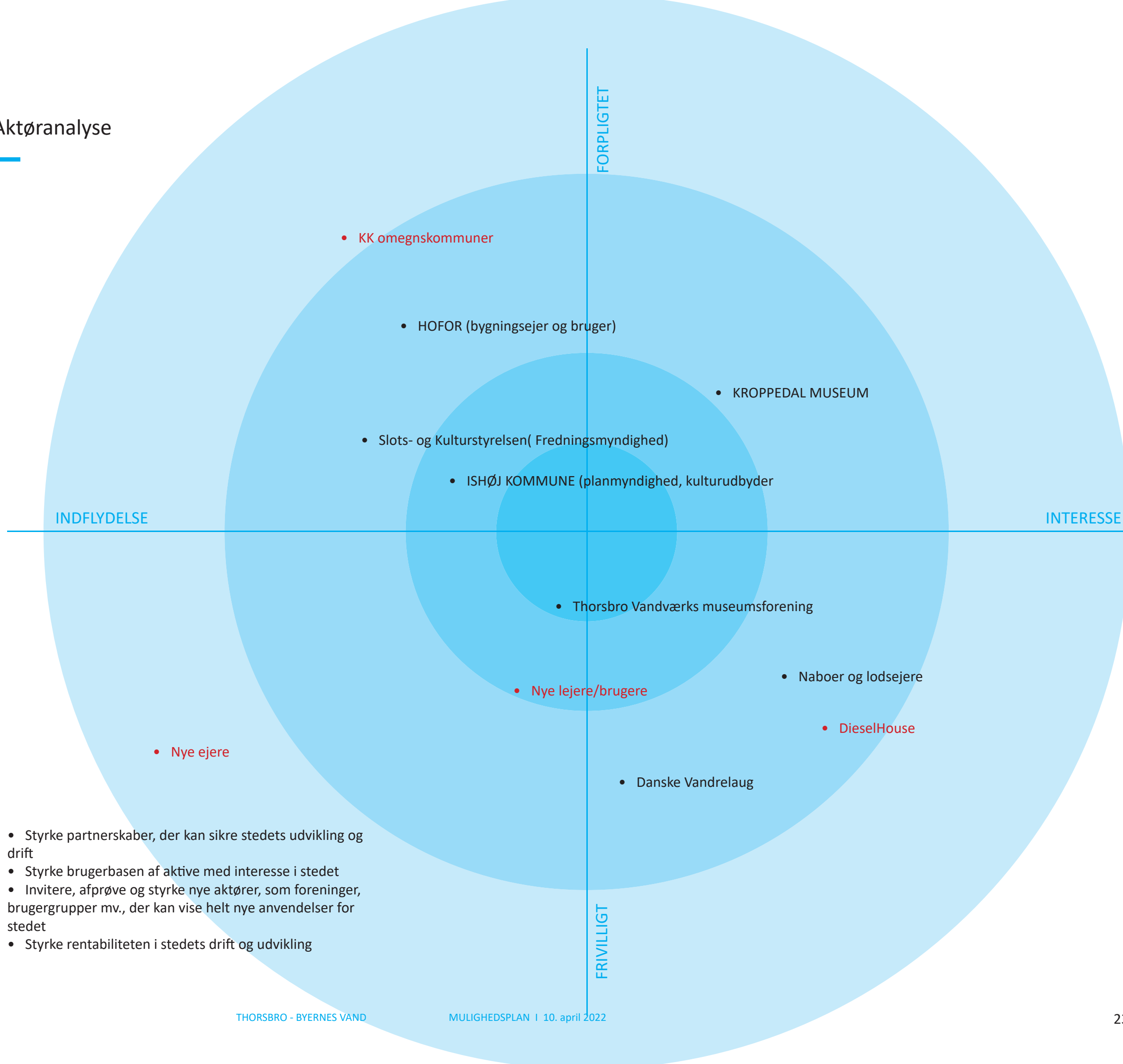
Skemaet anskueliggør aktørernes aktuelle positioner. Aktørerne omkring Thorsbro Vandværk, kildepladserne og indvindingsområderne i Ishøj placerer sig forskelligt langs to akser: fra frivilligt engagement til forpligtende deltagelse og indflydelse på den ene akse. Den anden akse viser graden af indflydelse på udviklingen af vandværket. Optimalt bør aktørerne gennem processen bevæges mod midten, hvor interesse og indflydelse er i balance.

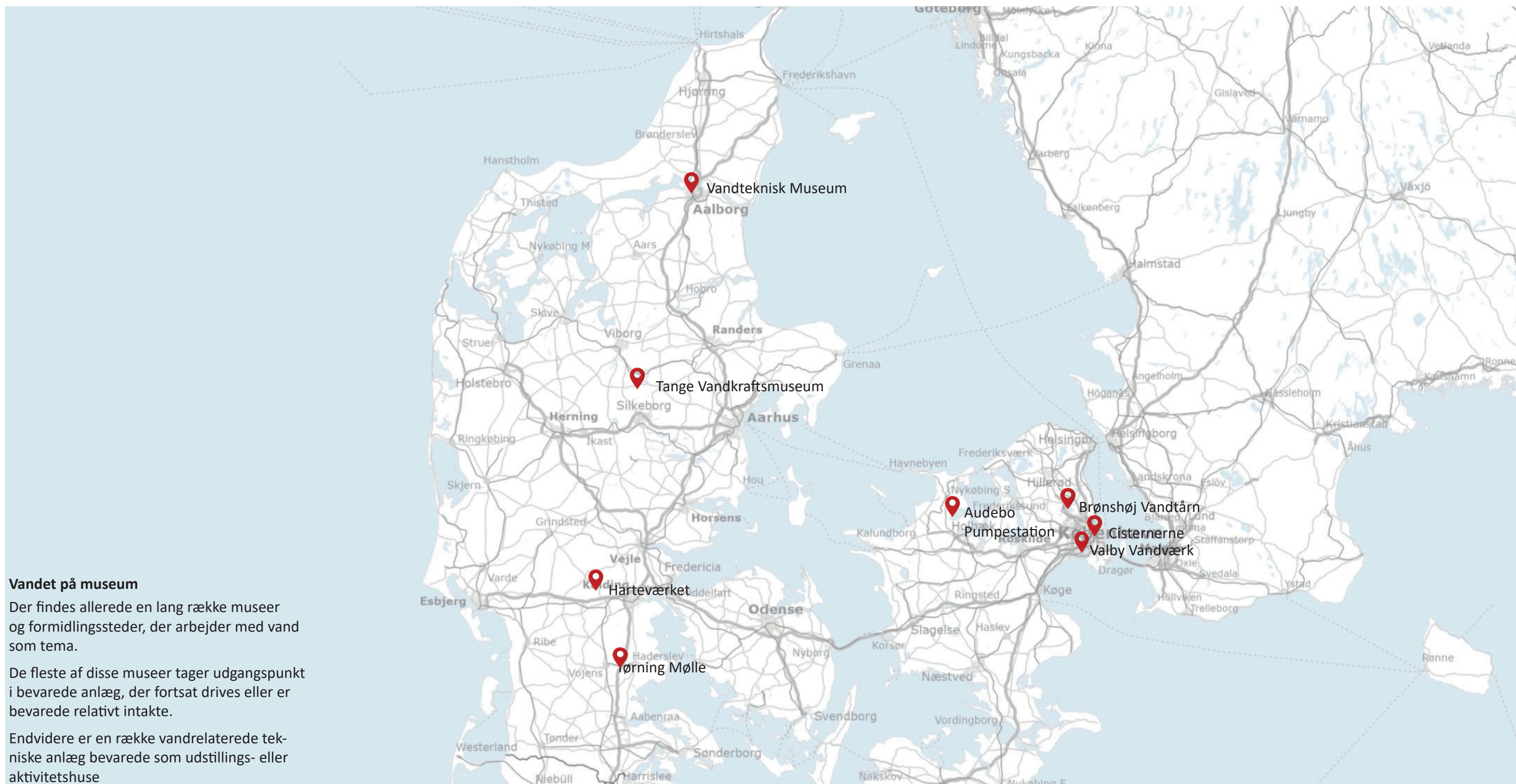
Aktørsammensætningen vil ændre sig, hvis Thorsbro Vandværk skifter ejer, brugere eller funktion.

Anbefalinger og ideer

For Thorsbro som fremtidigt bevaringsværdigt kultursted vil det være optimalt at udvide med nye aktører, f.eks. andre museer, nye typer brugere eller ejere, nye offentlige funktioner, der kan berige stedet med nyt liv. Samtidig vil en del af de aktuelle aktører med tiden få andre interesser. I aktørdiagrammet er givet eksempler på en række nye interessenter, der på forskellig vis fremover kan blive værdifulde aktører ved at:

- Styrke partnerskaber, der kan sikre stedets udvikling og drift
- Styrke brugerbasen af aktive med interesse i stedet
- Invitere, afprøve og styrke nye aktører, som foreninger, brugergrupper mv., der kan vise helt nye anvendelser for stedet
- Styrke rentabiliteten i stedets drift og udvikling

Vandet på museum

Der findes allerede en lang række museer og formidlingssteder, der arbejder med vand som tema.

De fleste af disse museer tager udgangspunkt i bevarede anlæg, der fortsat drives eller er bevarede relativt intakte.

Endvidere er en række vandrelaterede tekniske anlæg bevarede som udstillings- eller aktivitetshuse

MULIGHEDSKATALOG

Thorsbro Vandværk, kildepladserne og landskabet står idag som velbevarede kulturspor, der vidner om en væsentlig historie.

Samtidig repræsenterer stederne nogle værdier for Ishøj, der kan danne grundlag for en række aktiviteter og funktioner, som kan bidrage til et rigere liv for kommunens - og for regionens - borgere.

På de følgende sider er givet en hel række idéer til at realisere stedernes muligheder sammen med inspiration fra andre tilsvarende steder.

Mulighedskataloget og idéerne er som led i processen blevet vurderet afstemt med, hvad der kan anses som realistiske løsninger for Thorsbros fremtid.

Idéerne behandler en række centrale områder af Thorsbros mulige fremtid:

- Bevaring af kulturhistorien
- Rekreative værdier
- Formidling af kulturhistorien
- Naturgenopretning
- Nye anvendelser
- Nye indkomstmuligheder

Bevaring

Den foreliggende kortlægning af kulturværdier og kulturspor på Thorsbro Vandværk og i landskabet omkring vandværket, som er gennemført som led i dette projekt viser en høj bevaringsgrad af elementer fra vandværkets forskellige perioder. En mere detaljeret kortlægning vil yderligere kunne udpege både byggede strukturer og landskabstræk, som står som klare vidnesbyrd om den rige kulturhistorie, som Thorsbro Vandværk repræsenterer.

Som det fremgår af kortlægningen, findes disse kulturspor ikke kun i og omkring bygningerne på vandværket; de findes i vid udstrækning langs åen og på kildepladserne, som små og store spor, som kan folde en ukendt historie ud i et meget fint landskab, hvis sporene bevares.

Inspiration Audebo Pumpestation

Audebo Pumpestation er et større pumpeværk vest for Holbæk. Pumpestationen blev oprindeligt opført i 1870'erne og er flere gange blevet udbygget.

Audebo Pumpestation er i dag en moderne og velfungerende pumpestation, som er i stand til at varetage lodsejernes interesse i vedligeholdelsen af Lammefjordens udtørring. Pumpestationen omfatter dels maskinhuse med pumper og dels et større stemmeværk foruden kanaler mod Lammefjorden og mod havet.

I alder, art og omfang er Audebo sammen-

Forudsætninger

Forudsætningen for at kunne bringe kultursporene og vandværkets historie i landskabet vest for Ishøj Landsby i spil er naturligvis, at sporene bevares for eftertiden.

I takt med at vandværksdriften omlægges og dele af områderne tages ud af funktion, er der en fare for, at sporene også forsvinder, fordi der ikke længere vil være en organisation til at sikre dem. Således er dele af hævertledningerne allerede forsvundet ved Thorsbro Kildeplads.

Det vil derfor være centralt for bevaringen at få udarbejdet en bevaringsplan for området små og store kulturspor. Bevaringsplanen kan eventuelt ligge i forlængelse af udpegningen af området som værdifuldt kulturmiljø som en operationel udmøntning af denne beskyttelse.

ligneligt med Thorsbro Vandværk. Audebo Pumpestation er idag ejet af Lammefjordens Dige- og Pumpelaug, som forestår drift og vedligeholdelse af anlægget. Lauget består fortrinsvis af større lodsejere på Lammefjorden. Lauget har flere gange søgt og fået fondsstøtte til vedligeholdelse af det historiske værk.

På pumpestationen er der en udstilling af lammefjordens udtørring og historie. Til udstillingen er der tilknyttet lokale guider, som under rundvisningen fortæller om Lammefjordens historie og pumpestationens centrale rolle i denne. Udstillingen er enkel og baserer sig på den tekniske fascination ved værket. Formidlingen udnytter også det omkringliggende landskab, hvor der er skiltet med formidlingstekster, og som publikum kan udnytte på vandre- og sejlture.

Inspiration

Det kan overvejes om Thorsbro Vandværk og Audebo Pumpestation kan udvikle en fælles formidling, der strækker sig ud over kommunegrænsen.

Formidling af historien

Vandværkets historie er en stor kompleks historie, som kan være vanskelig for mange at opfatte, når man står i Maskinhallen eller bevæger sig gennem landskabet og over kildepladserne.

Den store skala i vandværket med de mange fine kulturspor indbyder dog til en meget varieret og fin opdagelsesrejse, som kan åbne helt centrale historier omkring byens og hovedstadsregionens udvikling. Det er en vedkommende og aktuelle historie om vores brug af vand og om vand som kostbar ressource, som de fleste vil kunne forholde sig til.

Historien om Thorsbro Vandværk og Ishøjs rolle som hovedstadsregionens livsåre kan formidles på mange planer i husene og i landskabet.

Inspiration I Vand og Energi i Valby Vandværk

Valby Vandværk blev opført kort før Thorsbro Vandværk og havde kildepladser langs den sydlige del af Harrestrup Å. På grund af udfordring med forurening og oversvømmelser blev den egentlige vandværksdrift allerede indstillet i 1960'erne. Med dets placering helt ud mod Roskildevej overhalede byudviklingen vandværket, som idag ligger i en urban ramme, med kun en smal grøn tange omkring sig.

Efter at have stået tomt i en årrække, hvor vandværket fortsat forblev i reserve, er det idag omdannet til et formidlingscenter omkring vand og energi med fokus på børneformidling skoler gennem en skoletjeneste. Vandværket er kun i begrænset omfang åbent

Forudsætninger

Forudsætningerne for en aktiv formidling af Thorsbro Vandværks mange historier, er naturligvis først og fremmest en bevaring af kultursporene. Disse kulturspor skal dog også aktivt formidles til et publikum, som enten søger informationen aktivt i et museum, eller som - mere sandsynligt - opdager den ved brugen af områdets store rekreative værdier.

Uanset formen skal historien formidles aktivt. Det skal forklares at vandværket er den naturligt portal til vandindvindingslandskabet og Thorsbro-linjen. Og det er nødvendigt at forklare, at landskabet er et kulturlandskab, som er formet og beskyttet af vandindvindingen.

På de næste sider gives et antal eksempler på, hvordan en aktiv formidling af tekniske asnlæg og deres omgivelser kan udformes.

for offentligheden.

Skoletjenesten og formidlingscenteret i Valby Vandværk er senest i 2016 blev omfattende ombygget i et samarbejde mellem Københavns Kommune og HOFOR. Københavns Kommune forestår driften af centeret og har en række guider og en pædagogisk faglig ledelse ansat. HOFOR ejer og vedligeholder bygningerne.

Driften medfinansieres af de deltagende kommuner i HOFOR-samarbejdet, og skoletjenesten er som udgangspunkt kun tilgængelig for skoler fra disse kommuner.

Centeret formidler ikke som sådan selve vandværkets historie i et bredere perspektiv, men fokuserer mere på de klimamæssige aspekter af vores ressourceforbrug.

Inspiration

Formidlingen og Skoletjenesten i Valby Vandværk sikrer en stor del af formidlingen af temaet omkring vandforsyning til særligt børn.

Det vil være oplagt for en formidling af Thorsbro Vandværk at samarbejde med formidlingscenteret i Valby med henblik på at kunne nå et større publikum.

Valby Vandværk har som udgangspunkt en mere traditionel museal tilgang til formidlingen med aktiv formidling. Til gengæld har Valby Vandværk ikke længere samme tilknytning til de omkringliggende kildepladser og fremstår ikke autentisk på samme måde som Thorsbro.

Ud i landskabet

Ishøj Kommune rummer en række markante kontraster mellem de tæt bebyggede kvartaler mod kysten i øst og de store åbne vidder i landskabet mod vest. Variationen udnyttes allerede idag gennem en række stisystemer, der åbner enestående rekreative muligheder for offentligheden.

Detop det enestående kulturlandskab omkring Thorsbro Vandværk er i kraft af dets mange værdier sikret og vil også fremover være en rekreativ ressource for Ishøj i forhold til at skabe og fastholde bosætning; tæt på naturen og tæt på byen.

Det vil være oplagt at tænke bevaringen og formidlingen af Thorsbro Vandværk ind i de eksisterende stisystemer i Ishøj Kommune.

Inspiration I Københavns Befæstning

Københavns Befæstning blev anlagt som et gennemgående forsvarsværk omkring København nogenlunde samtidig med opførelsen af Thorsbro Vandværk.

Selvom befæstningen allerede blev nedlagt i 1922, blev dens enorme områder først endeligt åbnet for publikum i 1960'erne, hvor byen for længst var vokset hen over. Som for Thorsbros vedkommende sikrede de særlige hensyn bevaringen af et unikt område.

Befæstningen omfatter foruden forter og søforter den 16 km lange Vestvold fra Avedøre i syd til Lyngby i Nord, der med sine volde og sin færstningskanal idag står som en næsten

Forudsætninger

Det kræver få forudsætninger at udvide de eksisterende stisystemer i Ishøj Kommune til at udnytte de oplagte, offentlige, rekreative kvaliteter ved Thorsbro Vandværk.

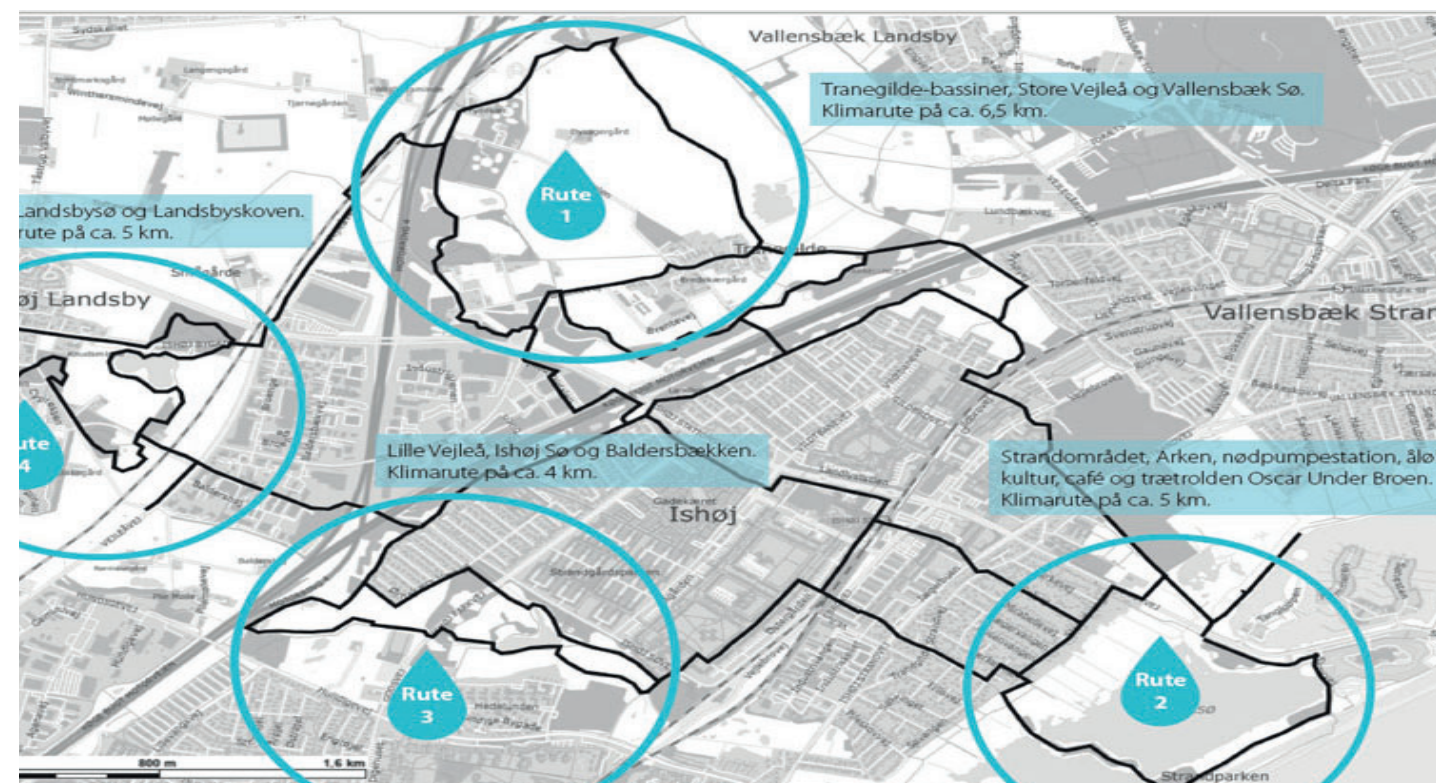
Vandværket vil med sine faciliteter kunne udnyttes som en portal eller som et naturligt mål for gang- og cykelstier samt løberuter. Dette kan eventuelt realiseres i samarbejde med den lange række af fonde og organisationer, der netop understøtter etablering og udnyttelse af ruter.

En anden forudsætning er naturligvis driften af et rutenetværk, som fonde og organisationer ikke står for. Her vil en organisation omkring vandværket eller Ishøj Kommune skulle bidrage til den løbende drift og vedligeholdelse.

ubrudt grøn, rekreativ korridor gennem nogle af Københavns tætte forstæder. I perioden 2008 til 2016 gennemførte et konsortium med kommunerne, Staten og fonden Realdania en revitalisering af Københavns Befæstning. Befæstningens kultur- og naturkvaliteter i byens omrids styrkes og gøres til et aktiv for lokale og regionale gæster.

Revitaliseringen omfattede blandt andet etablering af stier og ruter, aktiv og passiv formidling samt forskellige aktivitets- og formidlingssteder, der har åbnet området for et meget stort antal brugere.

Idag forestår de enkelte kommuner vedligeholdelsen af de mange faciliteter som blandt andet beskæftigelses- og integrationsprojekter. På denne måde er selve driften i sig selv blevet et aktiv for kommunerne.

Inspiration

Der er ved Københavns Befæstning fundet en række stærke løsninger, der forener bevaringen af området med en rekreativ udnyttelse.

Befæstningen tilbyder - ligesom landskabet omkring Thorsbro Vandværk - en stor og nær naturoplevelse, der er tilgængelig for alle i kraft af udbyggede stier og nærheden til de tæt bebyggede områder.

Stisystemerne vil indbyde til cykling, gang og løb for både et lokalt og et regionalt publikum, der er aktive alene eller som del af foreningslivet.

Mere og bedre natur

Det særlige landskab og de store naturværdier omkring Thorsbro Vandværk og dets kildepladser er en konsekvens af den mangeårige udnyttelse som indvindingsområde; kulturen har skabt naturen i området.

Der er stor fokus på naturudvikling og naturgenopretning i disse år, hvilket rejser spørgsmålet om, hvordan netop denne del af naturen i Ishøj skal udvikles. For der er mange bud på, hvilke naturkvaliteter, der bør fremmes. I området omkring Thorsbro vil det være oplagt, at formulere en anden og større ambition om at skabe andre naturværdier og oplevelser end blot en tilbageføring til en oprindelig tilstand. Ved at balancere målsætningerne kan kulturlandskabet skabe store, nye naturværdier til glæde for både nutiden og fremtidens Ishøj.

Inspiration I Harteværket

Harteværket ved Kolding er ét af Danmarks få vandkraftværker. Værket udnytter vandets store fald gennem bakkerne til at generere strøm.

Harteværket blev opført omkring århundredeskiftet og fremstår idag bevaret på samme måde som Thorsbro Vandværk. Harteværket ligger naturskønt, og Kolding Kommune har valgt at fokusere publikumsoplevelsen af stedet på de rekreative oplevelser i naturen med den særegne kulturhistorie som et bagtæppe. Der er netop også her tale om et industrielt kompleks, der hænger tæt sammen med udnyttelsen af naturens ressourcer.

Harteværket fungerer idag med et begræn-

Forudsætninger

Som tidligere nævnt er det en potentiel modsætning mellem natur- og kulturværdier i landskabet omkring Thorsbro. En balanceret udnyttelse af områdets natur- og kulturpotentialer vil kræve en tæt dialog i kommunens forvaltning og med eksterne interesseorganisationer. Det er herunder nødvendigt at afklare, hvilken type natur man ønsker.

Det vurderes, at en væsentlig forudsætning for en fornuftig balance er en afstemt bevaringsplan, der tilgodeser både natur og kultur i området på baggrund af analyser af kulturhistorien, den oprindelige natur og den aktuelle artsdiversitet.

På denne baggrund kan Ishøj Kommune og lodsejerne etablere og pleje naturen.

Det væsentlige er accepten af, at området omkring Thorsbro er et kulturlandskab, der vidner om Ishøjs historie som godslandskab og vandopland.

set formidlingscenter omkring vandkraft. Harteværket blev taget ud af drift i 1970'erne og forfaldt herefter trods en national bevågenhed omkring det særegne værk som bevaringsværdigt industriminde.

Kolding Kommune tog bevaringen af værket op i et tæt samarbejde med en frivillig organisation. Kolding kommune forestod sammen med de frivillige en omfattende restaurering af både værket, men også de store faldrør gennem skoven, med store tilskud fra fonde.

Samtidig blev der gjort en stor indsats for at udvikle terrænet omkring værket med gang-, løbe og cykelstier, som er umiddelbart tilgængelige for offentligheden. Værket og de rekreative faciliteter vedligeholdes og drives af Kolding Kommune med bistand fra frivillige.

Inspiration

Samarbejdet om naturen er én af forudsætningerne for en balanceret bevaring af både natur- og kulturværdierne omkring Thorsbro Vandværk.

Gennem en bredt inddragende organisation af kommune, lodsejere og interesseorganisationer vil man kunne udarbejde en bevaringsplan for området, der skaber god og resilient natur og samtidig sikrer de væsentlige kulturspor i området.

Nye anvendelser

De bygningsmæssige rammer, udenomsarealerne og landskabet omkring Thorsbro giver en lang række unikke muligheder for aktiviteter. Stedet er robust og kan rumme mange initiativer uden at miste sin unikke karakter. Kun fantasien og brugerne - og naturligvis den økonomiske rentabilitet af stedet - sætter grænserne.

Blandt de mange muligheder, der har været vurderet i denne undersøgelse kan nævnes:

- På grundlag af arbejdet med mulighedsplanen og dialogen med styregruppen vurderes det, at der ikke er basis for et traditionelt kulturhistorisk museum eller oplevelsescenter. Et sådant center vurderes at være for dyrt, konkurrencen for hård, og med et begrænset publikumspotentiale.
- Der er store potentialer i en balanceret

Inspiration I Polymeren

Polymeren i Årslev på Fyn opstod oprindeligt som trævarefabrik i den lille by ved århundredeskiftet. Fabrikken udviklede sig over de næste godt 100 år som byens absolut største arbejdsplade med op til 300 ansatte. Med tiden skiftede produktionen fra trævarer til støbning af plastemner, og fabrikken blev løbende udbygget med mange nye bygninger.

Efter en konkurs i 2010 lukkede fabrikken, hvilket var et hårdt slag for det lille samfund og for Fåborg-Midtfyn Kommune, som havde mistet mange industrielle arbejdspladser. Kommunen så derfor et behov for at skabe nye aktiviteter i de store fabriksbygninger, som stadig

bevares og udvikling af landskabet omkring Thorsbro med særlig vægt på kildepladserne mod vest.

- Udvikling af landskabets rekreative kvaliteter med stier og aktiviteter for forskellige brugergrupper
- Fastholdelse og let formidling af interiøret i maskinhuset samt guidede kulturhistoriske ture ved museumsforeningen. Ingen entré og begrænsede åbningstider
- Maskinhuset som portal til skattejagt i byen; følg vandet
- Kunst- og kulturaktiviteter samt møder, bryllupper og konferencer i maskinhuset

Forudsætninger

- Kommunen vil skulle overtage stedet, initiere og stimulere udviklingen
- Brugergrupper skal leje sig ind
- Kommercielle brugere skal leje sig ind
- Kommunen vil skulle stå for bygnings- og arealdrift - eventuelt som beskæftigelses- og integrationsprojekt med en vicevært/udlejer

drives som en kommunal virksomhed. Fåborg-Midtfyns Kommune valgte i omdannelsen af Polymeren at køre en meget åben og inddragende proces omkring, hvordan stedet kunne gives nyt liv.

På denne baggrund åbnede Polymeren i 2016 som et kommunalt kulturprojekt, der havde til formål at skabe et aktivt foreningshus, der kan rumme, kunst, kultur og idrætsaktiviteter fra hele kommunen.

Polymeren er idag et velfungerende og aktivt foreningshus, som kommunen bemande og driver. En stor del af driftsomkostningerne kommer dog husleje fra de mange foreninger, der anvender huset til mange forskellige formål, og som er organiseret i en brugerforening.

Inspiration

Fåborg-Midtfyns Kommune har med Polymeren skabt rammerne omkring aktiviteter, mens aktiviteterne er forankret i de mange grupper og organisationer, der anvender stedet til mange formål.

En alsidig anvendelse af Thorsbro Vandværk og dets omgivelser som bruger- og foreningshus med både indendørs og udendørs aktiviteter.

At brugeregrupperne bidrager økonomisk til stedets drift gennem leje - evt. lokaletilskud.

Økonomiske muligheder

Bygningerne og området ved Thorsbro Vandværk kan rumme flere nye aktiviteter, der udvikles over tid i de kommende år.

Herunder vil det være muligt at udnytte dele af bygningerne til funktioner, der kan generere indtægter til områdets drift. Maskinhuset kan skabe en unik ramme om flere typer af aktiviteter. Fremfor alt vil en bevaret filterbygning dog kunne omdannes til at kunne rumme egentlige kommercielle aktiviteter, der lejer sig ind i bygningen. På længere sigt vil bygningen eventuelt kunne bortsælges.

- Blandt de kommercielle aktiviteter, der eventuelt vil kunne etableres, kan nævnes:
- Etablering af et kommercielt traktørsted med mulighed for catering i filterbygningen og maskinhuset
- Kunst- og kulturaktiviteter samt møder,

Inspiration I Vanløse Vandværk

Vanløse Vandværk er et andet eksempel på ét af de store vandværker, der i omkring århundredeskiftet blev etableret i Københavns omegn for at kunne forsyne storbyen med vand. Vandværket var i funktion frem til 1950. Det blev herefter nedlagt og funktionstømt.

Dele af Valby Vandværk er i tidens løb blevet revet ned, men det store og smukke maskinhus har fået lov til at blive stående på en mindre grund, som er sikret som følge af fortsatte afværgeboringer.

Maskinhuset stod gennem en årrække tomt og blev blandt andet besat i 2007 af BZ og bragt i spil som mulig afløser for Jagtvej 69.

bryllupper og konferencer i maskinhuset

- Etablering af kontorfællesskab for mindre virksomheder i filterbygningen med indtægtsafhængig brugerbetaling
- Etablering af et værkstedsfællesskab for mindre håndværksvirksomheder med fælles faciliteter

Forudsætninger (som for nye anvendelser)

- Kommunen vil skulle overtage stedet, initiere og stimulere udviklingen
- Brugergrupper skal leje sig ind
- Kommercielle brugere skal leje sig ind
- Kommunen vil skulle stå for bygnings- og arealdrift - eventuelt som beskæftigelses- og integrationsprojekt med en vicevært/udlejer

De unge var dog ikke interesserede i at blive, og huset blev igen forladt. I 2018 blev maskinhuset solgt til en privat, som ønskede at skabe et moderne forsamlingshus med plads til alle. I december 2019 åbnede det nyrestaurerede vandværk med konference- og selskabslokaler, møderum, kontorlokaler, vinkælder restaurant og café.

Maskinhusets oprindelige funktioner er efter reoveringen borte, men meget af husets historiske ånd og charme er bevaret. Husets smukke arkitektur ses stadig tydeligt, og referencen til husets historie er fastholdt i forsamlingshusets navn; Vandværket.

Vandværket drives idag på fuldt kommercielle vilkår som møde- og konferencecenter af den private ejer.

Inspiration

Thorsbro Vandværk omfatter særligt det fredede maskinhus med den helt særlige indretning og atmosfære, men også den meget store filterbygning som nogle af stedets store potentialer. Der er plads til og mulighed for mange aktiviteter i de store rum, som også vil kunne generere indtægter til driftsorganisationen.

Vanløse Vandværk er på denne måde community-ejet med en kommerciel forpagter, som man tidligere kender det fra forsamlingshuse og sportshaller i lokalsamfundene.

NÆSTE SKRIDT

Thorsbro Vandværk er allerede ved at blive fornyet med opførelsen af det nye vandværk.

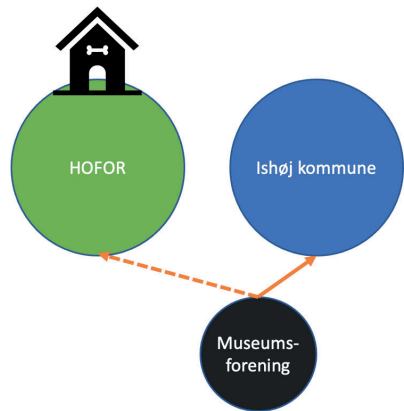
Ishøj Kommune er i første omgang den centrale aktør for udviklingen af Thorsbro Vandværk.

Fornyelsen giver lige nu Ishøj nogle unikke muligheder for at indlede en proces, der kan udvikle stedet for fremtiden.

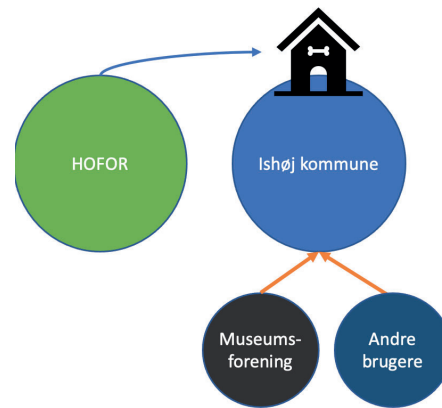
Nedenfor er angivet en mulig proces, som vil kunne sikre stedet og engagere nye aktører omkring at udnytte det.

Næste skridt - bud på en proces |

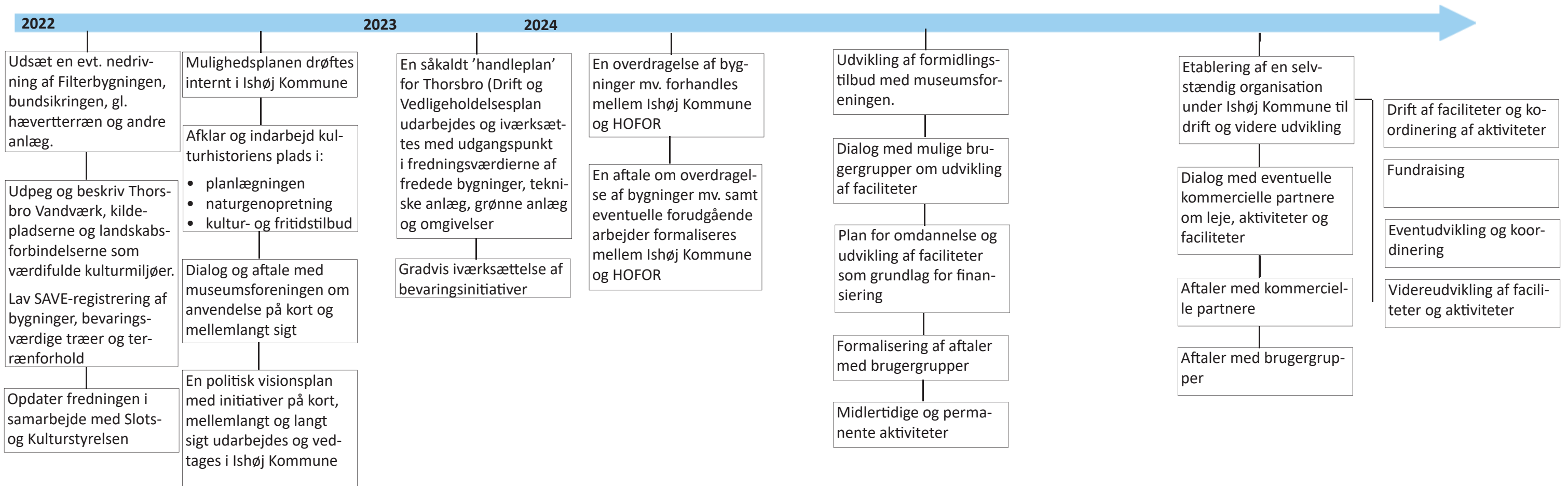
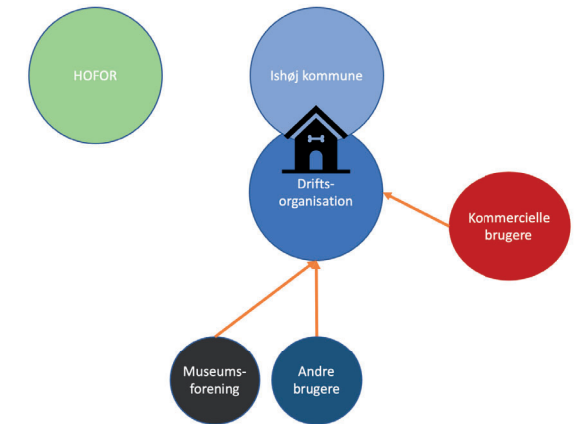
Bygningerne ejes af HOFOR men anvendes af Museumsforeningen i samarbejde med Ishøj Kommune

Ejerskabet af bygningerne overføres til Ishøj Kommune, der åbner stedet for andre øvrige aktører.

Der etableres en driftsorganisation, der forestår driften med økonomiske bidrag fra foreninger og kommercielle aktører

	HOVEDSTADEN	KØBENHAVNS VAND	VANDVÆRKET I ISHØJ	LANDSKABET	BYGVÆRKERNE	VANDTEKNIKKEN
FØR 1909 Vand til de lokale						
1909-1923 Vandværket oprettes						
1924-1948 Bedre vand						
1949-1984 Nye indvindingsområder						
1985-2022 Det elektriske værk						
EFTER 2023 Blødt vand						